

გადასახადების შესახებ.

თარგმანი რუსულიდან

35257

გამოცემის

„გლმის“ ამხანაგობისა.

№ 1.

თფილისი

მსწრაფლ-მბეჭდავი არ. ქუთათელაძისა.

1906 წ.

I

ყოველ ახალ წელიწადს, პირველ იანვარს, ფინანსთა მინისტრი ხელმწიფეს სახელმწიფო შემოსავალ-გასავლის ანგარიშს წარუდგენს ხოლმე და ამასთანავე უქვეშევრდომილესად მოახსენებს, რომ ხალხი შესძლებს უკლებლივ შეიტანოს ხაზინაში, რაც კი გადასახადია გაწერილი. ეს მოხსენება რასაკვირველია ძალიან შორს არის სიმართლისაგან. საიდან უნდა გაიღოს ფული გატყავებულმა ძალა-გამოღეულმა გლეხმა ან ქალაქის მუშამ, როცა ყოველ წელს დიდი წილი სოფლებისა დამწეულია, როცა ქალაქში ათი ათასობით უსაქმოდ დარჩენილ მუშებს შიმშილით კუჭი ეწვით და ლუკმა პურს მოკლებულნი მათხოვრობას და ხანდისხან ქურდობასაც მიმართავენ ხოლმე. არა, ცხადია, რომ ჩვენ სახელმწიფოში ყველაფერი ვერ არის რიგზე მოწყობილი; ცხადია, რომ მშრომელს ხალხს არ შეუძლია ხაზინა-

ში იმოღვანა ფული შეიტანოს. მაგრამ თუ
ეს ასეა, ერთი რამ არის გაუგებარი: მი-
ნისტრს, მაგ. იმედი ჰქონდა, რომ 1905 წელს
ორ მილიარდს ანუ ორი ათას მილიონს
მოკრეფდა. როგორ უნდა მოკრიფონ ეს
ფული, ვინ უნდა მისცეს, როცა გლეხს და
ქალაქელ მუშას შიშლით და სილატაკით
სული ამოსდით? ან იქნება ეს ხარჯი მდიდ-
რებმა გაიღონ, მშრომელი ხალხი კი ამ გა-
დასახადებისაგან სრულიად გაანთავისუფ-
ლონ? ჰაი ჰაი, რომ კარგი და სამართლიანი
საქმე იქნებოდა. მემამულეთ და მექარხნე-
მეფაბრიკეთ დიდი გამორჩენა აქვთ მუშა
ხალხისაგან და ხარჯის გადახდა მათ ჯიბეს
ვერ გაუთხელებს; ღარიბ ხალხს კი უგადა-
სახადოთაც უჭირდება ცხოვრება, აბა მაშ
ვნახოთ, მართლა მდიდრები იხდიან გადასა-
ხადებს, თუ არა; გამოვარკვიოთ ვისგან იკრი-
ფება დიდი წილი სახელმწიფო გადასახადე-
ბისა. როგორც ევროპის ყველა სახელმწი-
ფოებში, ისე რუსეთში ხარჯების ორგვარი
გადასახადი არსებობს: პირდაპირი და არა პირ-
დაპირი. პირდაპირი გადასახადი იმას ჰქვია

რომელსაც სახელმწიფო პირდაპირ, აშკარად ახდევინებს ხალხს, მაგ. მამულზე დადებული გადასახადიდან სამრეწველო გადასახადები (ვაჭარი თუ მრეწველი მოწმობაში რომ იხდის). ამისთანა გადასახადი მინისტრის აზრით, 1905 წელს ორას თხუთმეტი მილიონი უნდა შემოსულიყო. ანაპირდაპირ გადასახადს ხაზინა პირდაპირ, აშკარად კი არა ჰკრეფს, არამედ მექარხნე-მეთაბრიკესა და მემამულეთა შემწეობით. ამისთანა გადასახადი შეადგენს ათასს შვიდას მილიონ მანეთს. როგორღა იკრიფება ეს ფული? შაქრის და თამბაქოს ქარხნების პატრონებმა და ნავთის მრეწველებმა თავის სააქონელში წინდაწინვე უნდა შეიტანონ ფული ხაზინაში, ამ გადასახადს აქციზი ჰქვიან. აქციზის მოხელენი თვალყურს ადევნებენ, რომ საქონელი უაქციზოთ არ გაყიდონ. ვინც ამ კანონს დაარღვევს, გამყიდველი იქნება თუ მყიდველი, სასტიკად ისჯება. ვის არ უნახავს როგორ დაძრწის აქა-იქ აქციზის მოხელე, რათა სადმე საარყე ქვაბი და მისი პატრონი აღმოაჩინოს. სპიჩკის კო-

ლოფზე, თბამაქოზე და ღვინის ბოთლებზე ხშირად ნახავთ ბანდეროლს; ეს ბანდეროლი მეფაბრიკემ ან მექარხნემ მთავრობისაგან იყიდა. ერთ კოლოფ სპიჩკაში მაგ. მთავრობა იღებს ნახევარ კაპეიკს; ერთ გირვანქა დამბაქოში ოთხ აბაზ უზალთუნს (90 კაპ.). მეფაბრიკეს, მაგ. უნდა კოლოფი სპიჩკა ნახევარ კაპეიკად გაყიდოს, მაგრამ რადგან ბანდეროლი უნდა დააკრას, ბანდეროლში კი ნახევარ კაპეიკს ახდევინებს მთავრობა, იძულებულია კოლოფი სპიჩკა ერთ კაპეიკად გაყიდოს; ასევე ახდევინებს თამბაქოს ქარხნის პატრონი მყიდველს, როგორც თამბაქოს ფასს, ისე ბანდეროლსაც.

არის კიდევ, ეგრედ წოდებული სადამოუნო გადასახადი—ბაჟი. ამ ბაჟს ვაჭარი იხდის საზღვარზე, როცა უცხოეთიდან რაიმე საქონელი შემოაქვს. ბაჟი ადევს: ჩაის, აბრეშუმს, ხავერდს, რკინას, ბამბას და მრავალ სხვა საქონელს. მაგ. ერთ ფუთ რკინაში მთავრობა ოთხ-აბაზს ახდევინებს; რკინის ნივთში თითო ფუთში ოთხ მანეთს და 13 შაურს; ერთ ფუთს იარაღში 43 მან, და 1

აბაზს; ვაჭარიც ამდენათ მეტ ფასში ჰყიდის საქონელს, რამდენათაც უფრო მეტი გადაიხადა მან ამ საქონელში საზღვარზე გადმოტანის დროს. მაშასადამე, ამ გადასახადს ვაჭარი კი არ იხდის, არამედ მყიდველი. უწინ არაყის ქარხნები კერძო პირთ ჰქონდათ, ეხლა კი მისი გამოხდა რუსეთში მთავრობის ხელშია. წინად, როცა არაყის გამოხდა კერძო პირებს შეეძლოთ, ერთი ერთმანეთს ეცილებოდნენ, მეტოქეობას უწევდნენ და ამიტომ აიაფებდნენ და აუმჯობესებდნენ არაყს. მაგ. ვთქვათ; სმირნოვმა გამოუშვა არაყი ბოთლი ორ აბაზად, პოპოვი კი იმავე ღირსების არაყს შვიდ შაურად ჰყიდის; პოპოვი ბოთლს არაყს შვიდ შაურად ჰყიდის, მუსტოვი კი იმავე ფასში იმაზე უფრო კარგ არაყს ჰყიდის—ერთი ერთმანეთის გაჯიბრებით არაყს აუმჯობესებდნენ და აიაფებდნენ. ხალხი უკეთეს და იაფს არაყს სვამდა. სურათი იცვალა, როცა ეს საქმე მთავრობამ იგდო ხელთ. მას მოცილოე არავინ ჰყავს და მაშასადამე არაყის გაიაფებასა და გაუმჯობესებაზე არავინ ჰფიქრობს: ია-

ფია, თუ ძვირი არაყი, კარგი გამოხდილია თუ ცუდი, რაკი მარტო ერთი არაყია, მყიდველი იძულებულია იყიდოს. ზოგიერთებს ეგონათ, რომ რაკი არყის საქმე სახელმწიფოს ხელში გადავიდა, დათრობა მოისპობოდა, მაგრამ ეს იმედი გაუცრუვდათ. რუსეთში დათრობამ თუ იმატა, თორემ არ უკლია. მხოლოდ ის არის, რომ არაყი დღეს ძვირიც არის და უვარგისიც.

მთავრობას რომ ხალხის სიკეთე აწუხებდეს, მაშინ არაფერი გვეთქმოდან; პირიქით, ხალხის ყოველი მოყვარე იმასაა მოწადინებული, რომ წარმოების იარაღზე კერძო საკუთრება მოისპოს, ე. ი. ქარხანათა ბრიკები, მანქანები და მიწა კერძო პირებს ჩამოერთვას და გადაეცეს სახელმწიფოს, რათა ყველა ეს მშრომელთა სასარგებლოდ და საკეთილდღეოდ მოხმარებულ იქნას. მაგრამ აქ მთავრობამ არყის გამოხდა მხოლოდ თავის სარგებლობის გულისათვის ჩაიგდო ხელში: 7 მან. 60 კაპ. ახდევინებს ერთ ვედრა არაყში, როცა 2 მანეთი ძლივს უირს.

არაყი, თამბაქო, სპიჩკა და რკინა ყვე-
ლას სჭირია: ღარიბ-ღატაკსაც და მდი-
დარსაც. მაგრამ მდიდრების რიცხვი რამდენ-
იმე ათი ათასჯერ ნაკლებია ღარიბებისაზე.
ამიტომაც გადასახადი თითქმის მთელ თავის
სიმძიმით ისევ ღარიბ ხალხს აწვება კისერზე.
მდიდრებს შეუძლიანთ და კიდევაც სვამენ
სახაზინო უვარგის არყის მაგივრად საზღვარ
გარეთულ ღვინოს. გლეხი და მუშა კი იძუ-
ლებულია იაფ-ფასიანი თამბაქო და არაყი
იხმაროს; იაფ-ფასიან საქონელს კი დიდი
გადასახადი ადევს. ამიტომაც არაპირდაპირი
გადასახადი მცხოვრებთა უღარიბეს ნაწილის
გადასახადია. ამაზე, შეიძლება გვიპასუხონ:
ეგ მართალია, მაგრამ რომ არის ბევრი ისე-
თი საგანი, რომელსაც მეტ წილად მუშა
ხალხი ხმარობს და ბაჟი კი არ ადევს. რა-
საკვირველია, არის ამისთანა საქონელი მაგ.
პური, წაღები, ტანისამოსი და სხვა, რო-
მელთაც თითქმის არავითარი ბაჟი არ ადევთ.
მაგრამ მაგარიც ის არის, რომ „თითქოს“
არ ადევთ, ნამდვილათ კი ამ საქონელსაც
ადევს ბაჟი. ავიღოთ მაგ. ხალათი. ხალათში

ბაჟს არ გახდევინებენ, ჩითზე, ძაფზე და ნემსზე კი ბაჟი გადაიხადე. გამოდის, რომ ხალათში ბაჟი გადაგიხდია.

აქედან შეიძლება დაინახოთ, რომ არაპირდაპირი გადასახადი შეუმჩნევლად, მაგრამ ამასთანავე უმოწყალოდ უთხელებს ქალაქის მუშას და გლეხს ისედაც გათხელებულს ჯიბეს.

ხაზინის უმთავრეს შემოსავალს არაპირდაპირი გადასახადი შეადგენს. ხაზინის შემოსავლის ორი ათას მილიონილამ (მილიონი ათასჯერ ათასია) ათას შვიდას (1,700) მილიონამდე არაპირდაპირი გადასახადი შეადგენს, პირდაპირი კი მხოლოდ ორას თხუთმეტ (215) მილიონს. სხვა და სხვა აქციზი და ბაჟი შეადგენს თითქმის ოთხას (400) მილიონს წელიწადში; თამბაქოსი ორმოცდარვა (48) მილიონია, შაქრისა—სამოცდაცხრამეტი (79) მილიონი, არყისა და სხვა და სხვა სასმელებისა—ხუთას-ოცდა-ხუთი (525) მილიონი.

მთელი ჩვენი სიცოცხლე, ყოველ ნაბიჯზე არაპირდაპირი გადასახადი უნდა ვაძ-

ლიოთ. დაიბადები—მიართვი გადასახადი; სცხოვრობ გადასახადი აძლიე; მოკვდები — კუბოშიც გადასახადი უნდა მისცე. ხაზინის შემოსავალი მცხოვრებთა რიცხვზე რომ გავყოთ, თვითეულ სულზე წელიწადში მოვა 14 მანეთამდე; მუშის ოჯახზე (ცოლქმარი და 3 ბავშვი) წელიწადში მოდის შვიდი თუმანი (70 მ.). მუშის საშუალო შემოსავალი ოცი—ოცდა ოთხი თუმანი (200—240 მან.) რომ ვიანგარიშოთ, გამოვა, რომ თავის შემოსავლის მესამედი ხაზინას უნდა მისცეს გადასახადის სახით, ესე იგი, თავის დროის მესამედს თავისთვის კი არ მუშაობს, არამედ მთავრობისათვის. ბატონყმობის წესი გამოდის სწორედ; იმ განსხვავებით კი, რომ იმ დროს მებატონის სასარგებლოდ მხოლოდ გლეხები მუშაობდნენ, ეხლა კი ყველა. წინათ გლეხები მრავალ მემამულეებისათვის მუშაობდნენ, ეხლა კი ყოვლის შემძლე მემამული-სათვის.

ჩვენ ეხლა ვიცით, როგორ იკრიფება არაპირდაპირი გადასახადი. ეხლა ვნახოთ, ვინ იხდის ამ გადასახადს, ვის აწვება მძიმე

ტვირთად ღარიბს, თუ მდიდარს. ჩვენ უკვე ვიცით, რომ ბაჟი ადევს საზღვარ გარეთულ საქონელს. ერთ ფუთ რკინას ადევს 80 კაბ., თითო ფუთს რკინის ნივთებს 4 მ. 65 კაბ., თუჯის მანქანის თითო ფუთს 4 მ. 55 მ., იარაღს, ფუთს 43 მ. 20 კაბ. მიტკალს—ერთ გირვანქას—80 კაბ., დამზადებულ ნაქსოვს—ერთ გირვანქას მანეთ ნახევარი და ორიც. ცხადია, რომ ვაჭარი გადახდილ ბაჟს მყიდველს გადაახდევინებს. ვთქვათ, საზღვარგარეთ საქონელში ვაჭარმა მისცა 20 მან., საზღვარზედაც ბაჟი 25 მანეთი გადაახდევინებს; ჩვენში ამ საქონელს იგი 45 მანეთად და უფრო მეტადაც ჰყიდის. ამრიგად ბაჟი ისევ მყიდველმა უნდა გადაიხადოს. რაც უფრო მეტია ბაჟი, მით საქონლის ფასიც მეტია. არსად არ არის ისე დიდი ბაჟი, როგორც რუსეთში. მაგ., გერმანიაში ბაჟი ექვსჯერ და შვიდჯერ უფრო ნაკლებია, ვიდრე ჩვენში. ფებსაცმელზე დადებული ბაჟი რუსეთში 12-ჯერ მეტია, ვიდრე გერმანიაში; ქალაქებზე—30-ჯერ. რა აზრი აქვს ამისთანა ბაჟებს, რისთვისაა იგი შემოღებული? იქნე-

ბა მემამულეს და ვაჭარს ღმერთი გაუწყრათ, ხალხზე ზრუნავენ? კარგი ზრუნვა კია, როცა ხალხი 50 კაპეიკის მაგივრად საქონელში 4 მან. იხდის. მაშ ვისთვის არის სასარგებლო ეს ბაჟი? რისთვის ალატაკებს მთავრობა ხალხს? ვისთვისა და მეფაბრიკეებისა, მემამულეებისა და მექარხნეთა პატარა ჯგუფისათვის! საზღვარგარეთულ საქონელს დიდი ბაჟი ადევს. ამიტომაც ძვირად იყიდება და უცხოეთელ ვაჭრებისათვის საქონლის რუსეთში შემოტანა ისე ხელსაყრელი არ არის. ჩვენ სქელ-ჯიბიან ღიბიანებს სწორეთ ეს უნდათ: უვარგის საქონელს აკეთებენ ზ ძვირად ჰყიდიან, რადგან მოცილოე არა ჰყავთ. ამიტომ არის, რომ მუდამ უამს მთავრობას ემუდარებიან „ერთი ხელი შეუწყეთ სამშობლო ქვეყნის მრეწველობა-წარმოების განვითარებასაო“, ე. ი. ჩვენ უძირო ჯიბეებში კიდევ ჩააჩხრიალეთ ღარიბ ხალხის ფულიო. ამ რიგად წლითი წლობით ჩადის იმათ ჯიბეში ღარიბ ხალხის ფულიც ეხლა ცხადია, ვისთვისაა საჭირო დიდი ბაჟები და ვისთვისაა სასარგებლო სამ-

შობლო ქვეყნის მრეწველობის განვითარებაზე ზრუნვა.

მაინც ჩვენი სქელ ჯიბიანები არა ტყდებიან, რომ გადასახადები მძიმე ტვირთად ისევ ღარიბ ხალხს აწვება. „არა, ერთი მიბრძანეთ, ხმა მალლა ღალადებენ ეს სქელ ჯიბიანები,—აბა რა გადასახადის გაღება შეუძლია ჯიბე-გაფხეკილ ქალაქის მუშას და გლეხობას? განა საფუფუნო საგნების ბაჟს ჩვენ არ ვიხდით? განა ჩვენ არ დავიარებით ხავერდ-აბრეშუმში გამოწყობილნი, ოქროთი და ძვირფას ქვებით მორთულნი?“—ღიად, ბატონებო, მართალსა ბრძანებთ, მაგრამ საქმე იოტის ოდენათაც არ იცვლება; მართალია, ღარიბი ხალხი აბრეშუმ-ხავერდში გამოწყობილი არ დადის, ისიც მართალია, რომ მდიდრები ამ საგნებში ბაჟს იხდიან. მაგრამ განა ის-კი არ არის მართალი, რომ მდიდართა რიცხვი რამდენიმე ათი ათას-ჯერ ნაკლებია, გლეხებს, მუშებს და ღარიბ მოქალაქეთა რიცხვზე. ისიც ხომ მართალია, რომ ხაზინის უმთავრეს შემოსავალს შეადგენს უსაჭიროეს საგანზე დადებული ბაჟი,

ისეთ საგანზე, როგორც მაგ. არის ჩაი, შაქარი, ნავთი, არაყი, რკინა. ყოველივე ეს მთავრობამ კარგად იცის და ამიტომაც ადებს უსაჭიროებს ნივთებს გადასახადს. აბა, თქვენ თითონ გასინჯეთ: ძალიანაც რომ გააძვირონ ასანთი, თამბაქო, არაყი. ნავთი და რკინაც, ღარიბი ხალხი მაინც იყიდის, უამისოდ ვერ გასძლებს. საფუფუნო საგნები კი სხვა საქმეა. აბა ერთი დიდი ბაჟები დაადონ აბრეშუმ-ხავერდს, ძვირფას ქვებს, არავინ იყიდის ამ ნივთებს. მდიდარმა ძვირფასი ქვები, რომ მოიკლოს შიმშილით არ მოკვდება და უამისოდაც გასძლებს. დასამტკიცებლად ერთ მაგალითს მოვიტან: ასი წლის წინად ინგლისის მეფემ დიდი ბაჟი დაადო პუდრას. პუდრით ვითომდა გალამაზებას მაშინაც მისდევდნენ და ამიტომ ძალიან ბევრს ყიდულობდნენ. მერე არ იკითხავთ რა მოხდა? მართალია, პირველ წელიწადს ამ ბაჟმა ორი მილიონი შემოსავალი მისცა ხაზინას, მაგრამ მერე თან-და-თან იკლო და ბოლოს ისე ცოტა პუდრას ხმარობდნენ, რომ ეს ბაჟი სულ გააუქმეს, რაც უნდა თქვან, მაინც უნდა

გამოტყდენ, რომ არაპირდაპირ გადასახადს უმთავრესად მუშები და გლეხები იხდიან.

მდიდრები მაინც ჯიუტობენ: კეთილი, ბრძანებენ ისინი, ვსთქვათ არაპირდაპირ გადასახადს უმთავრესად გლეხები და მუშები იხდიან, იმიტომ რომ რიცხვით ჩვენზე მეტნი არიანო, მაგრამ რად იღებთ ყველა ლარობებს ერთად და რად უტოლებთ მდიდრებს, ერთადვე აღებულთ? აბა ცალკ-ცალკე შეუტოლეთ, ვინ უფრო მეტს იხდის—ერთი მდიდარი თუ ერთი ლარიბი? აი მაგალითად, გინდ ჩაი აიღეთ. მე და ჩემი მეუღლე დილა-საღამოს ორ-ორ კოვზს ჩაის მოვადულებთ ხოლმე, ლარიბი კი ნახევარ კოვზს მოადულებს და იმასა სცდილობს, რომ კოვზი რამდენიმე დღე იმყოფინოს. შაქარსაც მეტს ვხმარობთ. აბა, იანგარიშეთ და დარწმუნდებით, ვინ უფრო მეტს იხდის!“ — სწორეს ბრძანებთ, ბატონო. მაგრამ ეხლა ეს გვიბრძანეთ: განა რამდენათაც მდიდარი ბრძანდებით მუშასა და გლეხზე, სწორედ იმთენად მეტ ჩაის, შაქარს და თამბაქოს ხმარობთ? თუ თქვენ ათასჯერ მდიდარი ხართ, განა

ათასჯერ მეტს ჩაის, შაქარს და თამბაქოს ხმარობს? დავიჯეროთ, თქვენ გაცვეთავთ ათას წყვილ წალას და ჩაიზე მიირთმევთ ათას პურს? ცხადია, ვერა. პატარა ბავშმაც კი იცის. მაშასადამე გამოდის, რომ თქვენი პასუხი უსაფუძვლოა და უნდა დაგვეთანხმეთ, რომ არაპირდაპირ გადასახადს უმთავრესად ღარიბი ხალხი იხდის. ზევით გამოვარკვიეთ, რომ მუშა ხაზინას აძლევს თავის შემოსავლის მესამედს, მდიდარი კი თავის შემოსავლის მეორემოცე ნაწილსაც არ აძლევს.

მდიდარმა და ღარიბმა რომ შემოსავლის კვალობაზე იხადონ გადასახადი, ე. ი. ერთი და იგივე პროცენტი აძლიონ თავიანთ შემოსავლიდან, მაინც გადასახადი არ იქნება სამართლიანად განაწილებული. ღარიბისათვის მანეთზე ორი შაურის მიცემა უფრო ძნელია, ვიდრე მდიდრისათვის ათ თუმანზე—ერთი თუმნისა. ღარიბისათვის ორი შაური დიდი ფულია, მდიდრისათვის კი, რომელიც ქეიფზე ათ—თუმნობით ხარჯავს, თუმანი ბევრი არაფერია.

ეს კიდევ არაფერი. მდიდარს აღვიღლად შეუძლიან თავიდან აიცილოს არაპირდაპირი გადასახადი. საზღვარ-გარეთულ საქონლის მაგიერ, რომელსაც დიდი ბაჟი აღევს, შეუძლიან რუსეთში დამზადებული ძვირი საქონელი იხმაროს. ერთი ხარისხის შამპანიურის მაგივრად შეუძლიან სხვა ხარისხის შამპანიური დალიოს. შეუძლიან აგრეთვე აღარ იყიდოს ზოგიერთი ძვირი საფუფუნო საქონელი; ასეთი ამბავი მოხდა ინგლისში ამ ასი წლის წინად. ღარიბი კი ვერას-გზით ვერ აიცილებს თავიდან გადასახადს. ღვინო ერთი აქვთ, თამბაქოც მახორკაა, გინდა არ გინდა, აძლიერ გადასახადი. გლახს სოფელში, ასეთუ ისე კიდევ შეუძლიან აიცილოს თავიდან გადასახადი; მაგალითად, წაღების მაგივრად ქალამანს ჩაიცვამს. ქალამანს თითონ გაიკეთებს, მასალაც აქვს. რკინის ლურსმის მაგიერ ხის სოლსაც მოიხმარს. ქალაქის მუშა კი ვერას-გზით ვერ აიცილებს თავიდან გადასახადს. თუ იყიდის რასმე—გადასახადი უნდა მისცეს; არ იყიდის, ფეხები უნდა ფშოკოს.

თანდათან გლახსაც უჭირს არაპირდაპირი გადასახადის მოცილება. ძველ დროში, როცა ნაწარმოების გაცვლა-გამოცვლა არ იყო განვითარებული, საქონელი ცოტა იყო და მაშასადამე, გადასახადსაც ვერაფერს დაადებდნენ, გლახი ყველაფერს თითონ იმზადებდა. როცა მრეწველობა განვითარდა, ქარხანა-ფაბრიკები გამართეს, სოფელში საქონელი გაიტანეს; გლახს გაუჭირდა თავის მოთხოვნილებების თავისავე მარჯვენით დაკმაყოფილება. ყველა ნაწარმოები საქონლად იქცა. პური, მაგალითად, ეხლა მოჰყავთ მარტო თავისთვის კი არა, არამედ მეტ წილად საბაზროდ, გასაყიდად. როცა ვაჭრობა არ იყო, არც გადასახადი იყო საჭირო. განვითარდა ვაჭრობა, გაჩნდა მრავლად საქონელი, გაჩნდა არაპირდაპირი გადასახადიც. უწინ გლახმა არ იცოდა აღებ-მიცემობა და ფულიც არ ჰქონდა. ეხლა კი უფულოდ ვერ გასძლებს. ყველაფერი სასყიდელი აქვს. არაპირდაპირ გადასახადს მთელი ხალხი იხდის; გლახი კი ამის გარდა იხდის კიდევ პირდაპირ გადასახადსაც, ამ რიგად

გლენხი და მუშა, რომელსაც ჯერ არ გაუ-
ნებებია სოფლისთვის თავი, იხდის პირდა-
პირ და არაპირდაპირ გადასახადს. მოსკოვის
სასოფლო სამეურნეო კომისიის ანგარიშით,
გლენხის თვითეული კომლი ორთა-შუა რიცხ-
ვით იხდის ოცდა ორ მანეთს (22 მ.) პირდა-
პირ გადასახადს და ორმოცდა ოთხ მანეთს
არაპირდაპირს. ამ მაგალითებიდან ცხადია,
როგორ უმძიმს ღარიბ ხალხს ყოველგვარი
გადასახადი, მეტადრე არაპირდაპირი; ღარი-
ბი ხალხი არაპირდაპირი გადასახადის სახით თა-
ვის შემოსავლის უფრო მეტ ნაწილს იხდის ვიდ-
რე კაპიტალისტს. ღარიბი ხალხი, მეტადრე მუ-
შა, ვერ აიცდიებს თავიდან არაპირდაპირ გადა-
სახადს; ღარიბ ხალხისათვის გადასახადის გა-
ღება უფრო ძნელია, ვიდრე მდიდრისათვის; არა-
პირდაპირი გადასახადი მძიმე ტვირთად აწევს
ღარიბ ხალხს.

არაპირდაპირი გადასახადი სხვა ქვეყნე-
ბშიაც არის, მაგრამ ისე როდი უჭირებს
საქმეს ხალხს, როგორც ჩვენში. მაგ. ისპა-
ნიაში არაპირდაპირი გადასახადი ერთ ნახე-
ვარჯერ მეტია პირდაპირზე; ინგლისში—ორ

ნახევარჯერ მეტია; საფრანგეთში—სამჯერ; რუსეთში კი ცხრაჯერ მეტია. არაპირდაპირი გადასახადი ყველა ქვეყანაში სჭარბობს პირდაპირ გადასახადს, მაგრამ რუსეთში ეს განსხვავება მეტად დიდია. ევროპის სახელმწიფოებში პარლამენტში თხოულობენ, რომ გადასახადის ნაწილი მოაცილონ ღარიბ ხალხს და იმის მაგიერ მდიდრებს დააკისრონ. ინგლისში, მაგალითად, მდიდრები ყველაფერზე გადასახადს იხდიან. იხდის გადასახადს ის, ვისაც ჰყავს მოსამსახურეები, აქვს ეტლი, საგვარეულო ნიშანი, ცხენები, იარაღი, ნადირობის უფლება, ოქრო-ვერცხლის ჭურჭელი. საზოგადოთ, დასავლეთ ევროპაში გადასახადები ისე უსამართლოდ როდია განაწილებული, როგორც რუსეთში. ჩვენში, სწორედ რომ სთქვას კაცმა, ღარიბი უფრო მეტ გადასახადს იხდის, ვიდრე მდიდარი. იაფ საქონელს უფრო მეტი გადასახადი ადევს, ვიდრე ძვირფასს. ერთ გირვანქა ცხრა მანეთიან პირველ ხარისხის თამბაქოზე დადებულია ოთხი აბაზი და ორი შაური გადასახადი, ე. ი. თამბაქოს ფასის მეათედი.

ნაწილი. გირვანქა მახორკაზე კი, რომლის ფასიც 32 კაპეიკია—8 კაპეიკია დადებული, ე. ი. მეოთხედი ნაწილი. ამ რიგადვე ადევს გადასახადი ჩაისა და ლუდსა. ღარიბი ხალხი, როგორც იათ საქონლის მყიდველი, უფრო მეტს არაპირდაპირ გადასახადს იხდის, ვიდრე კაპიტალისტი და, საზოგადოდ, მდიდარი.

ეს უთანასწორობა უფრო ძლიერია სოფლად. პირდაპირი და არაპირდაპირი გადასახადი მძიმე ტვირთად აწვება გლეხს. მდიდარი მემამულენი ნაკლებს გადასახადს იხდიან. მათ ყოველგვარი უპირატესობა აქვთ, გლეხს კი პერანგსაც იხდიან. აი, ამ უთანასწორობის მაგალითიც. კურსკის სახაზინო პალატის ანგარიშით, ათას რუბლს ოთხმოცდაცხრამეტ წელს, გლეხი ერთ დესეტინა მიწაში ორ მანეთს და ოთხმოცდა ოთხ კაპეიკს იხდიდა, დიდი მემამულე კი—ორმოცდა ექვს კაპეიკს. ესე იგი, მდიდარი მემამულენი ექვსჯერ ნაკლებს იხდიან, ვიდრე გლეხები. აქედან რომ გამოვაკლოთ გადასახადი, რომელიც ერობის სასარგელოდ მიდის, განსხვავება უფრო თვალსაჩინო გახდებ-

ბა: გლეხი და მემამულე ერობის სასარგებლოდ თანასწორად იხდიან ფულს—ორმოცდა ერთ კაპეიკს; ეს ორმოცდა ერთი კაპეიკი რომ გამოვაკლოთ გლეხობის საერთო გადასახადს (2 მან. 84 კ.—41 კ.=2 მან. 43 კაპ.) და მემამულის საერთო გადასახადს (46—41=5 კაპ.) გამოვა, რომ გლეხი იხდის ერთ დესეტინა მიწაში ორ მანეთს, ორ აბაზს და სამ კაპეიკს, მდიდარი მემამილე კი—ერთ შაურს. გამოდის, რომ გლეხი ორმოცდა რვაჯერ მეტ გადასახადს იხდის, ვიდრე მდიდარი მემამულე.

მამულის გადასახადსაც კი ერთნახევარჯერ, ორჯერ და სამჯერაც მეტს ახდევინებენ გლეხს, ვიდრე დიდ მემამულეს. გლეხის მიწა უკეთესი რომ ყოფილიყო კიდევ ჰო, ამისთანა უსამართლობის გამართლება შეიძლებოდა; მაგრამ მაგარიც ის არის, რაც ყველამ იცის, რომ ბატონ-ყმობის გავარდნის დროს გლეხთა საუკეთესო მიწები მებატონეთ დარჩათ, ხოლო უვარგისი კი გლეხებს არგუნეს. ზოგიერთი ვაჟბატონები გლეხებს მცონარეობას, ზარმაცობას სწამე-

ბენ. ივიწყებენ, რომ ქანც-გაწყვეტილ გლეხს, მამა-პაპური იარაღით უკვე ძალა გიმოღეულ მიწის დამუშავება ბევრს ვერაფერს ნაყოფს მოუტანს. ამას ზედ ერთვის მიწის სიმცირე. ამ სიმცირის მიზეზია მეზობელ გლეხთა შორის მტრობა, მათი უვიცობა და სიღატაკე. ივიწყებენ ეს ვაჟბატონები, რომ გლეხი თავის მდარე მიწაში რამდენჯერმე მეტს მიწის გადასახადს აძლევს; ივიწყებენ გემამულენი მრავალ სხვა მიზეზებსაც. არ ივიწყებენ ამას მხოლოდ გლეხნი, ან როგორ დაივიწყებენ, როცა შიმშილი და „ბორჩიკი“ მუდამ ჟამს თავზე ადგას და აგონებს მის განსაკუთრებულ უუფლებო მდგომარეობას. მხოლოდ ჩვენში, რუსეთში, არსებობს ეს გადასახადის მიმცემი კლასი, რომელიც ამასთანავე გადასახადს თავის მამულის კვლობაზე კი არ იხდის, არამედ თავის უუფლებო მდგომარეობის გამო.

გლეხი ვერ ირჩენს თავს ამ მიწით და იძულებულია ქალაქს მიაშუროს, ქირაზე წავიდეს. მიწისათვისაც თავი ვერ დაუნებებია, თუმცა მიწის დამუშავებას უკვე თავი

მიანება და იძულებულია გადასახადი მაინც აძლიოს, მთელ თავის სიცოცხლეს იგი „მამა-შვილურ მზრუნველობის“ ქვეშ იმყოფება. ამ „მზრუნველობამ“ გააღატაკა გლეხი, ახლოვდება საშინელის სისწრაფით ის დრო, როცა „მამა-შვილური მზრუნველობა“ საჭირო აღარ იქნება. ერთი გაზეთის გამოკვლევით უკანასკნელ ხუთს წელს ამ რიგად მცირდება ნადელების გამოსასყიდ ფულის შეტანა:

ათას ცხრაას წელს—ოთხმოცდა თორმეტი მილიონი და ორასი ათასი მანეთი (92, 2 მილ. მან.) შეიტანეს.

ათას ცხრაას პირველ წელს—ოთხმოცდა ათი მილიონი მანეთი (90 მილ. მ.)

ათას ცხრაას ორს წელს—ოთხმოცდა ცხრა მილიონი და შვიდასი ათასი მანეთი (89, 7 მილ. მან.)

ათას ცხრაას სამ წელს—ოთხმოცდა რვა მილიონი და რვაასი ათასი მან. (88, 8 მილ. მ.)

ათას ცხრაას ოთხ წელს—ოთხმოცდა ერთი მილიონი და ექვსასი ათასი მანეთი (81, 6 მილ. მან.)

კარგად ესმით მსხვილ კაპიტალისტებს, რა ვნება მოაქვს ამისთანა „მზრუნველობას“. გლახთა გალატაკება მოასწავებს ბაზრის შემცირებას, საქონლის მუშტრის დაკლებას, წარმოების შეფერხებას და მასთან ერთად ამ კაპიტალისტთა ჯიბეების გათხელებას.

II

ამ რიგად გამოვარკვიეთ, როგორ იკრიფება გადასახადი, გავიგეთ, რომ გადასახადის უდიდეს ნაწილს ღარიბი ხალხი აძლევს, რომ ეს გადასახადი უსამართლოდ არის განაწილებული, ცხადია, უსამართლობაა ღარიბ ხალხს ახდევინონ ეს ხარჯი, ეს გადასახადი; ამ ხალხს ხომ ისედაც ჰყვლეთავს ყველა, ვისაც კი იმისი გაყვლეთვა არ ეზარება; მთავრობა, მემამულე, მევახშე, ჩარჩი და სულიერი მამაც კი. რატომ ნებას არ აძლევენ ამ ხალხს, პატარა სული მოიდგას, თავისუფლად ამოისუნთქოს; პატარა გაახილოს თვალი და ცოტათი მაინც შეიგნოს თავისი უფლება; ისარგებლოს ამ ქვეყნის სიკეთით. უგადასახადებოთაც მთავრობას და

კაპიტალისტებს კაი გამორჩენა აქვთ მუშე-
ბის და გლეხების შრომისაგან. ამიტომაც გადა-
სახადი უნდა ისევ მდიდარმა აძლიოს და არა
ლატაკმა. ვისაც მეტი შემოსავალი აქვს, იმან
მეტი უნდა იხადოს. ამიტომაც უნდა მოის-
პოს არაპირდაპირი გადასახადი და დაწესდეს
მხოლოდ პირდაპირი, აშკარა. პირდაპირი
გადასახადი კი სამართლიანად უნდა გაეწე-
როს ყველას. ვისაც მეტი შემოსავალი აქვს,
მან მეტი აძლიოს, რათა გადასახადი მძიმე-
ტვირთად არ დააწვეს მცხოვრებთა ლარიბ-
ნაწილს. გადასახადი უნდა დაიდოს იმისდა
მიხედვით, რამდენი შემოსავალი აქვს კაცს.
უნდა დაედოს გადასახადი აგრეთვე შემთხვე-
ვითს შემოსავალზე, მაგალითად, მემკვიდრე-
ობაზე. მაშინ გადასახადის გასტუმრება არა-
ვის გაუჭირდება, ლარიბი ხალხი გადასახა-
დისაგან უნდა განთავისუფლებულ იქმნას.
პრუსიაში ლარიბი ხალხი და ისიც, ვისაც
ორმოცდა შვიდ თუმანზე (470 მანეთზე) ნა-
კლები შემოსავალი აქვს, სრულიად განთა-
ვისუფლებულია გადასახადისაგან. რაც უფ-
რო მეტი აქვს შემოსავალი კაცს, მით მეტი

უნდა აძლიოს გადასახადი. შემოსავალზე ამ რიგად დადებულ გადასახადს ჰქვიან შემოსავლის კვალობითი გადასახადი.

შემოსავალი გარდა ამისა უნდა იყოს პროგრესიული. პროგრესიული გადასახადის არის, როცა მდიდარი აძლევს მარტო დიდ გადასახადს კი არა, არამედ შემოსავლის დიდ ნაწილსაც. ეს გადასახადი ყველაზე სამართლიანია. მოსამსახურეს ორმოცდა რვა თუმანიან (480 მ.) წლიურ ჯამაგირით, ათ თუმანზე ერთი მანეთის, გადახდა უფრო უმძიმს, ვიდრე კაპიტალისტს, რომელსაც ასი ათასი მანეთი აქვს შემოსავალი, ათ თუმანზე თუმანის გადახდა. მოსამსახურეს ჯამაგირი ძლივსა ჰყოფნის, ისე რომ ორიოდ მანეთის მიცემაც კი საგრძნობელია მისთვის. კაპიტალისტმა-კი ასი ათას მანეთის შემოსავალზე რომ ათი ათასი მან. გადაიხადოს არ გაუძნელდება, რადგან ოთხმოცდა ათი ათასი მანეთი კიდევ დარჩება წმინდა შემოსავალი. ამ ფულის გაფლანგვაც კი ძნელია ერთ წელიწადში. სწორედ ამისთანა შემოსავლის გადასახადია შემოღებული პრუსიასა და ინგ-

ლისში. ის, ვისი შემოსავალიც ორმოცდა
შვიდ თუმანზე ნაკლებია, გადასახადისაგან
სულ განთავისუფლებულია, ვისაც ორმოც-
და შვიდი თუმანი (470 მ.) შემოსავალი აქვს,
იხდის თითქმის სამ მანეთს (2 მ. 82 კ.); ვი-
საც ათჯერ მეტი შემოსავალი აქვს, ე. ი.
ოთხას სამოცდა ათი თუმანი აქვს, ათჯერ
მეტს კი არ იხდის, არამედ ოცდა ცამეტ-
ჯერ მეტს; ოცდა რვა მანეთის მაგიერ იხ-
დის თითქმის ცხრა თუმან ნახევარს. ასჯერ
მეტს შემოსავალზე (ოთხი ათას შვიდას თუ-
მანზე) ასჯერ მეტს კი არ იხდიან, არამედ
ექვსას სამოცჯერ მეტს; ოთხმოცდა თოთხ-
მეტ თუმანს (940 მან.) კი არა, არამედ ას
ოთხმოცდა რვა თუმანს. ამისთანა გადასახა-
დი როდი აწვება მძიმე ტვირთად მცხოვ-
რებთა უღარიბეს ნაწილს და ამიტომაც იგი
ყველაზე სამართლიანია. ასევე უნდა გაწე-
როს მემკვიდრეობაზე. ამ რიგად უნდა არსე-
ბობდეს მხოლოდ პროგრესიული გადასახადი
შემოსავალზე და მემკვიდრეობაზე.

ყველა მიხვდება, რომ კაპიტალისტი
მაგრე ადვილად არ გამოემშვიდობება თავის

კაპიტალს, თანხას. აბა ვნახოთ, რა ზომებს და ხრიკებს მიმართავენ ხოლმე კაპიტალისტები, რათა თავიდან ხარჯი მოიცილონ და როგორ იკრიფება პროგრესიული გადასახადი ინგლისსა და პრუსიაში.

ინგლისსა და პრუსიაში ყველამოვალეა, დავთარში ჩაიწეროს თავისი შემოსავალ-გასავალი. რომ ტყუილი არ ჩასწერონ, არიან განსაკუთრებული მოხელენი, რომელნიც თვალ-ყურს ადევნებენ, რათა შემოსავალი სწორედ ჩასწერონ. პრუსიაში გადასახადი ასეა განაწილებული, როგორც ზევით მოვიხსენიე: ინგლისში კი ეს საქმე უფრო რთულია. იქ გადასახადისაგან განთავისუფლებულია ის, ვისი წლიური შემოსავალიც ას სამოც თუმანზე ნაკლებია. დანარჩენნი, თავიანთ სიმდიდრის და კვალობაზე სახელმწიფოს გადასახადს აძლევენ. ყოველ წელიწადს მინისტრები, სახელმწიფოს საჭიროების დაგვარად, გააწერენ ხოლმე გადასახადს თვითეულ კაცს. ამიტომაც იქ გადასახადის რაოდენობა იცვლება. ყოველ მოქალაქის შემოსავლის გამოანგარიშება მეტად ძნელია.

გლების შემოსავლის გამოანგარიშება ძალიან ადვილია: რაც კი რამ აბადია ყველას თვალ წინაა გაშლილი. უფრო ადვილია მუშის შემოსავლის გამოანგარიშება—მიდი, იკითხე ქარხნის ან სახელოსნოს პატრონთან ხელფასის რაოდენობა და მორჩა და გათავდა. სულ სხვა საქმეა კაპიტალისტების შემოსავლის გამოანგარიშება. ვინ იცის, რა ხრიკებს მიმართავენ ხოლმე, რათა თვითონ აიცილონ ან შეამცირონ გადასახადი?—მართალია, ყველა მრეწველს დავთრები აქვს, რომელშიაც შემოსავლ-გასავალი შეაქვს, მაგრამ ამ წიგნებში ციფრებს ასწორებენ, შემოსავლის რაოდენობას ამცირებენ, ხოლო გასავლისას — აღიდებენ. პრუსიაში, მაგალითად, ერთ ქვა-ნახშირის მრეწველმა, შემოსავალ-გასავლის თვალ-ყურის მგდებელ კომისიის წევრმა თავისი შემოსავალი თითქმის ოთხას თუმნად გამოიყვანა; სასამართლომ დაამტკიცა, რომ მისი ნამდვილი შემოსავალი უდრის სამი ათას თუმანს. კარგად იცოდა, რომ თუ სიყალბეში დაიჭერდნენ, ჯარიმას გადაახდებინებდნენ, მაგრამ მისთვის პატარა ჯარიმის

გადახდა რა ძნელია. არა, ჯარიმა საქმეს ვერ უშველის. საჭიროა ასეთი კაცების სისხლის სამართალში მიცემა და სასტიკად დასჯა. აი მხოლოდ მაშინ გაანებებს, კაპიტალისტი თაღლითობას და დავთრების შესწორებას. ამისათვის კი საჭიროა, რომ სამართალი და კომისია ხალხის ხელში იყოს; ხომ მოგეხსენებათ: „ძალდი ძაღლის ძვალს, არ გასტეხსო“.

ასე და ამ რიგად გავიგეთ, როგორ შეიძლება შეუმსუბუქდეს გადასახადის სიმძიმე ღარიბ-ღატაკს. აღვნიშნეთ აგრეთვე ისიც, რომ პროგრესიული გადასახადი ყველაზე სამართლიანია. ამისთანა გადასახადის დაწესება შესაძლებელია მხოლოდ იმ შემთხვევაში, თუ ხალხი იღებს მონაწილეობას სახელმწიფო საქმეების მართვა-გამგეობაში. ცხადია, ამასთანავე, რომ მხოლოდ გადასახადის შემცირება როდია საკმარისი. საჭიროა, რომ ხალხის ფული წესიერათ იხარჯებოდეს. ხალხი ხარჯს იხდის—ხალხმავე უნდა იცოდეს სად მიდის მისი ფული. ეს კარგად შეიგნეს ევროპის სახელმწიფოების მუშებმა და გლეხებმა და სახელმწიფოს მართვა-გამგეო-

ბაში მონაწილეობის მიღების უფლება კიდევ მოიპოვეს. მთლად ხალხი კი არ იღებს მონაწილეობას, არამედ ამორჩეული სანდო კაცები — წარმომადგენელი. ეს კაცები ხალხის ინტერესებს იცავენ; ამას ჰქვია წარმომადგენლობა; გავიგოთ ეხლა, როგორ ირჩევენ ხალხის წარმომადგენელთ, რას აკეთებენ წარმომადგენელი და რა მნიშვნელობა აქვს ხალხის წარმომადგენლობას მუშებისა და გლეხებისათვის.

გერმანიაში ხალხის წარმომადგენელთ რეისტაგში საყოველთაო, პირდაპირ, თანასწორ და ფარულ კენჭის ყრით ირჩევენ.

საყოველთაო საარჩევნო უფლებას იმისთანა არჩევნები ჰქვია, როცა არჩევნებში ყველა სრულწლოვანი ქალი და კაცი იღებს მონაწილეობას. გერმანიაში, მართალია, ქალებს არა აქვთ კენჭის ყრის უფლება. მაშაკაცსავით ისინიც იხდიან არაპირდაპირ გადასახადს. მათ აგრეთვე აინტერესებთ გადასახადების სამართლიანათ დახარჯვა. მაშაკაცსავით ქარხანა-ფაბრიკასა და ყანაში მუშაობენ, სახლში ტრიალებენ და შვილებსა

ზრდიან. ამიტომაც თუ ქალი მონაწილეობას არ იღებს არჩევნებში, ეს არჩევნები არ იქნება ნამდვილი საყოველთაო საარჩევნო უფლება, არ უნდა იყოს აგრეთვე ცენზიც. ცენზი არის ქონებრივი და განათლებისა. რაც უფრო დიდია ცენზი, მით უფრო ნაკლებად იქნება საარჩევნო უფლება საყოველთაო და მით მეტი მოქალაქე არ მიიღებს მონაწილეობას არჩევნებში. თუ მაგალითად, გამოაცხადებენ, რომ მხოლოდ იმას შეუძლიან აირჩიოს და მხოლოდ ის შეიძლება აირჩიონ, ვინც ათას მანეთს ჰირდაპირ გადასახადს იხდის, ცხადია ვინც ნაკლებს იხდის, ამ უფლებას მოკლებული იქნება. არაპირდაპირს გადასახადს უმთავრესად ღარიბი ხალხი იხდის, და თუ ამ ხალხს არჩევნებში მონაწილეობა არ მიაღებინეს, ცხადია, ეს უდიდესი უსამართლობა იქნება. ამ ქონებრივ ცენზის მეოხებით ქვეყნის სვე-ბედის გამგენი მდიდრები იქნებიან და, რა თქმა უნდა, ისინი თავის ჯიბეს არ უღალატებენ. მაშასადამე ქონებრივი შეზღუდვა ღარიბ ხალხისათვის ძალიან საზარალოა.

ასევე საზარალოა განათლების ცენზი, ესე იგი ისეთი წესი, რომლითაც არჩევნებში მონაწილეობას მხოლოდ ის იღებს, ვინც წერა-კითხვა იცის. ყველა სახელმწიფოში მრავალია წერა-კითხვის არა მცოდნე, მაშ ამათ მონაწილეობა არ უნდა მიიღონ. რუსეთში და ჩვენში კი ასიდან მხოლოდ ოცმა კაცმა იცის წერა-კითხვა, ოთხმოცმა კი — არ იცის. ამომრჩეველთა რომ წერა-კითხვის ცოდნის გარდა მოეთხოვოთ საშუალო ან უმაღლესი განათლება, ეს ხომ უდიდესი უსამართლობა იქნება; მუშების და გლეხების შვილები ძვირად თუ მოხვდებიან უმაღლესს და საშუალო სასწავლებელში; მაშასადამე ესენი საარჩევნო უფლებას მოკლებულნი იქნებიან. ამის გარდა ლარიბ ხალხის საარჩევნო უფლებას განსაზღვრავენ ხოლმე ბინადრობის კანონის გამოცემით. ამ კანონით, საარჩევნო უფლებასა ჰკარგავს ის, ვინც ადგილზე განსაზღვრულ დროს არა სცხოვრობს; ვთქვათ, წელიწადს ან ნახევარ წელიწადს. ეს კანონიც ლარიბ ხალხის წინააღმდეგ არის მიმართული. ყველას ეცო-

დინება, რომ მუშა იძულებულია სხვა და სხვა
იზიზიებისა გამო ადგილიდან ადგილზე გა-
დავიდეს. აქ კაპიტალისტი გაკოტრდა, იქ
ჩარმოების შემცირების გამო მუშები დაით-
ოვეს. მოხდება ხოლმე, რომ მოურავი ან
ატრონი მუშას უმიზნოთ დაითხოვს და
უშაგ იძულებულია, სხვა ქალაქს წავიდეს.
მ რიგად, ამ კანონის ძალით მრავალი მუ-
ა ჰკარგავს საარჩევნო უფლებას.

საყოველთაო საარჩევნო უფლებას არც სხვა
როვნების და სარწმუნოების ხალხი უნდა იყოს
მოკლებული ქართველი, თათარი, სომეხი,
ბრაელი, პოლონელი და სხვა, ყველა გადა-
ახადს აძლევს სახელმწიფოს, ყველა ერთად
წევა საერთო მძიმე უღელს, და რატომ
უნდა იყვნენ მოკლებულნი საარჩევნო უფლე-
ას ეს ერები? და თუ მაინც მოაკლეს მათ
ს უფლება, მაშინ იგი აღარ იქნება საყო-
ველთაო, საარჩევნო უფლება.

საარჩევნო უფლებით სარგებლობა შეიძლე-
ა შეიზღუდოს მხოლოდ წლოვანებით. სრულ-
წლოვანად ითვლება ყველა, ვინც ოც წე-
ლიწადს მიაღწია. ეს წლოვანება მხოლოდ

იმიტომ არის დაწესებული, რომ ამ დრო
ადამიანი უკვე ისეა განვითარებული და
შეგნებული, რომ შეუძლიან გაითვალისწი-
ნოს ხალხის გაჭირვება, შეუძლიან გაარჩიონ
ვინ არის ხალხის მტერ-მეგობარი. ამ ხანაში
ადამიანს პირადი ინტერესები არა ჩრდილავ
საზოგადო საჭიროებას. როცა ადამიანი ხანში
შევა, მაშინ იგი თავის საკუთარ ოჯახის
ინტერესებს უფრო მისდევს, ვიდრე საზო-
გადოებისას.

საარჩევნო უფლება საერთო, საყოველ-
თაო რომ იყოს, ეს როდღი კმარა. საჭირო
ამასთანავე, იგი იყოს თანასწორი, ესე იგი
კაპიტალისტს და თავად-აზნაურობას არაფერ
უპირატესობა არა ჰქონდეთ ღარიბ ხალხთან
შედარებით; ყველას, მუშას და გლეხსავე
ერთი კენჭის მიცემის უფლება უნდა ჰქონდეს.

ხანდისხან საარჩევნო უფლების თანასწო-
რობა ირღვევა ორ პალატის დაწესებით. ერთ
ქვემო პალატა ჰქვიან, მეორეს კი ზემო. ქვე-
მო პალატაში წარმომადგენელთ ირჩევს
გლეხები, მუშები, თავად-აზნაურობა და კა-
პიტალისტები; ზემო პალატაში კი მხოლოდ

კაპიტალისტები და თავად-აზნაურობა, აგრეთვე სამღვდელოება; ყველა კანონები უნდა განიხილოს ქვემო და ზემო პალატამ. ამ რიგად მუშები და გლეხები მხოლოდ ქვემო პალატაში ირჩევენ წარმომადგენელთ, ესე იგი, ერთი ხმით სარგებლობენ; მდიდრები და თავად-აზნაურობა კი წარმომადგენელთ ზემო და ქვემო პალატაში ირჩევენ, ესე იგი ორი ხმა აქვთ.

თანასწორობა ირღვევა კიდევ, თუ არჩევნები წოდების მიხედვით სწარმოებს. მაგალათად, შეუძლიანთ გამოსცენ კანონი, რომლის ძალითაც თავად-აზნაურობა და გლეხები დეპუტატების (წარმომადგენელთ) ერთ რიცხვს ირჩევენ ცალკ-ცალკე. გამოდის, რომ თავად-აზნაურთა ჯგუფი, მაგ., ათასი კაცი ირჩევს ერთ წარმომადგენელს და გლეხობაც ასი ათასი კაციც ერთ წარმომადგენელს. მაშასადამე თავადის ან აზნაურის ერთი ხმა უდრის გლეხთა ას ხმას. ამ რიგად როცა არჩევნები წოდების მიხედვით სწარმოებს, მაშინ არჩევნების თანასწორობა ირღვევა.

პირდაპირი საარჩევნო უფლება ჰქვია

იმისთანა არჩევნებს, როცა ხალხი თავის წარმომადგენელთ საკანონმდებლო დაწესებულებაში პირდაპირ ირჩევს. არის არჩევნები, პირდაპირის გარდა ორსართულიანი, და ასე გასინჯეთ სამ და ოთხ სართულიანი არჩევნებიც კი, ამ გვარი არჩევნები უნდა იყოს ახლადგამომცხვარ სახელმწიფო სათათბიროში. გლეხები, მაგალითად, წარმომადგენელთ ასე ირჩევენ: ჯერ სოფლის ყრილობაზე ირჩევენ წარმომადგენელთ კი არა, „ამომრჩეველთ“ ერთ სამასხალისოს „ამომრჩეველნი“ ერთად იკრიბებიან და თავიანთ წრიდან ირჩევენ „რწმუნებულთ“ („ამომრჩეველთ“) საგუბერნიო საარჩევნო კრებაზე გასაგზავნად და ამ მხოლოდ აქ ეს „რწმუნებულნი“ ირჩევენ სახელმწიფო სათათბიროში გასაგზავნ წარმომადგენელს. მემამულეთა და მოქალაქეთათვის დაწესებულია ორ სართულიანი არჩევნები; როცა მრავალ სართულიანი არჩევნებია დაწესებული, ადვილია ამომრჩეველთა შეშინება ან მოსყიდვა მათი სიმცირისა გამო. მაგალითად ას ან ათ ამომრჩეველის მოსყიდვა ან შეშინება ადვილია. ოთხმოც მილიონ

რუსეთის გლეხების შეშინება კი არ შეიძლება და მოსყიდვისათვის ხომ ფულიც არ ეყოფათ. გარდა ამისა, როცა მრავალ სართულიანი არჩევნებია, სხვა დაბრკოლებაც არის ხოლმე; ვთქვათ, სოფელმა „ამომრჩევლად“ დაასახელა ღარიბი გლეხი. ცხადია, ეს ღარიბი გლეხი იძულებულია უარი სთქვას, რადგანაც სამაზრო ან საგუბერნიო ქალაქში წასასვლელად ფულია საჭირო, იმას კი ფული ვინ მისცა, ასე რომ ბურთი და მოედანი რჩება ისევ შემძლებელთ, მემამულეს ან მევახშეს.

ფარული ჰქვიან იმისთანა არჩევნებს, როცა ამომრჩეველი კენჭს აშკარად კი არ აძლევენ, არამედ ფარულად, საიდუმლოდ, ბარათების შემწეობით. თუ, მაგალითად, სამამასახლისოს ან სოფლის ყრილობაზე ღარიბი კენჭს აშკარად მისცემს იმას, ვინც მაზრის უფროსს, მევახშეს ან მემამულეს არ მოსწონთ, ცხადია მაზრის უფროსი, მევახშე და მემამულე დევნას დაუწყებენ. ფარულ კენჭის ყრით კი ვერავინ გაიგებს, ვის მიეცი კენჭი და ამიტომ ვერც მაზრის უფროსი და ვერც მევახშე შეგაშინებს. ასე უფრო

შეიძლება სასურველ, ღირსეულ კაცის არჩევა.

ამ გვარად გავიგეთ, როგორ ირჩევს ხალხი თავის წარმომადგენელთ საყოველთაო, თანასწორ, პირდაპირ და ფარულ კენჭის ყრით. ეხლა ვნახოთ, რას აკეთებენ ხალხის წარმომადგენელი. საკანონმდებლო კრება ახალ კანონებსა სცემს, ძველს აუქმებს, სახელმწიფოს შემოსავალსა და გასავალს ამტკიცებს, სწყვეტს ომისა და ზავის საქმეს. ხალხის პარლამენტს უფლება უნდა ჰქონდეს თვითონ დანიშნოს მინისტრები და აგრეთვე დაითხოვოს, თუ, ვინცობაა, ხალხის მიერ არჩეულ პარლამენტის სურვილს წინააღმდეგებიან. ამ რიგად, თუ მინისტრმა ან მისმა მოხელემ რამე დააშავეს, ისინი პასუხს აგებენ ხალხის წარმომადგენელთა წინაშე. თუ პარლამენტმა უნდობლობა გამოუცხადა მინისტრებს, ისინი მოვალენი არიან თავი გაანებონ მართვა-გამგეობას და დაუთმონ ადგილი იმათ, რომელთაც პარლამენტი ნდობას გამოუცხადებს. ახალ კანონების გამოცემის და ძველის გაუქმების დროს ხალხის წარმომადგენელი უნდა ხელმძღვანელობდნენ ამომრჩეველთა ინტერესებით. ხალხის ფულის დახარჯვის საქმე უნდა იყოს ხალხისავე ხელში,

რომელიც, ცხადია, თავის სასარგებლოდ მოიხმარს. შვეიცარიის რესპუბლიკაში სახალხო განათლებაზე თითო სულზე იხარჯება ერთი მანეთი და თერთმეტი შაჟრი, ჯარზე—მანეთ ნახევარი. ჩვენში კი ჯარზე თითო სულზე სამ მანეთ ნახევარი იხარჯება, სახალხო განათლებაზე კი ექვსი შაჟრი. იაპონიაში საცა ხალხი მონაწილეობას იღებს სახელმწიფო საქმეების მართვა-გამგეობაში, ჯარის მთავარ სარდალს მარშალ ოიამას ომის დროს წელიწადში ოცდარვა ათას მანეთამდე ეძლეოდა, რუსის გენერალ კუროპატკინს კი წელიწადში ას ოცი ათასი მანეთი. შორეულ აღმოსავლეთის ნამესტნიკად ნამყოფი ალექსევი იღებდა წელიწადში ას ორმოცდა ათი ათასს მანეთს. იაპონელი გამოჩენილი ადმირალი ტოგო ცუსიმის ბრძოლამდე (ამ ბრძოლაში სამარცხვინოდ დამარცხდა რუსის ადმირალი როჟესტვენსკი) იღებდა ექვს ათას მანეთს წელიწადში. რუსეთის ადმირალი დამარცხებული როჟდესტვენსკი კი ასი ათას მანეთამდე იღებდა წელიწადში.

ასე იხარჯება მილიონობით ხალხის ფული ჯარსა და ფლოტზე, იმ ჯარსა და ფლოტზე, რომელიც შემდეგში სამარცხვინოდ დამარცხდა ლიაოიანსა და ცუსიმასთან. ამავე

როს კი სახელმწიფოში არ არის არც სკო-
ლები, არც საავადმყოფოები, არც ხეირიანი
იკინის გზები და ხალხიც გაღარიბებულია.
ერა-კითხვის უცოდინარ ჯარს ჩვენთვის
უსარგებლო მანჯურიაში ჰგზავნიან საომრად,
კვშიშველა და მშიერი გლეხი თავის სის-
ლით ინახავს ამ ჯარს. მანჯურია კიდევ
რომ დაეპყრო ჯარს საცოდავ ხალხის მიერ
დანთხეულ სისხლს და გაწეულ ხარჯს მაინც
ვერ აუვიდოდა. შემოსავალი თავად-აზნაუ-
რობისა და ვაჭართა ჯიბეში წავიდოდა,
არჯი კი, რაც დაპყრობილ მიწა-წყლის
მენახვას დასჭირდებოდა, ხალხს უნდა გაეწია.
ხალხი თავის წარმომადგენელთა საშუალებით
უნდა განაგებდეს ხარჯის და ბაჟის გაწერისა
და თავის ფულის დახარჯვის საქმეს.

ევროპის სახელმწიფოთა მუშებმა და
გლეხებმა კარგად შეიგნეს, რომ საკანონ-
დებლო კრებით გააუმჯობესონ თავიანთი
ივთიერი მდგომარეობა. გერმანიის ხალხმა
დაყოველთაო, თანასწორი, პირდაპირი და
ვარულ საარჩევნო უფლებასთან ერთად მოი-
ოვა აგრეთვე სიტყვის, ბეჭდის, კრების,
ავშირის და გაფიცვის თავისუფლება, პი-
როვნების ხელშეუხებლობა და კანონის წი-
აშე ყველას თანასწორობა. გერმანიის ხალხმა

კარგად შეიგნო ამ თავისუფლებათა საჭიროება. რათა საკანონმდებლო კრებაში ხალხის ნამდვილი მეგობრები მოჰყვნენ, საჭიროა ხალხს მტერ-მეგობარის გარჩევა შეეძლოს. სხვის გულში კაცი ვერ ჩადვრება დამის გულის ნადებს ვერ გაიგებს. ამიტომაც საჭიროა არჩევნების წინ თვითეულმა, ვისაც კი სურს, რომ იგი საკანონმდებლო კრებაში აირჩიონ, ხმა მალლა და აშკარად სთქვას, რსიკეთე სურს ხალხისათვის, და რა ზომები განხორციელებას ეცდება იგი პარლამენტში თავის რწმენათა ამგვარ აღიარებას ჰქვეყნა საარჩევნო აგიტაცია. ამისათვის საჭიროა სიკეთის თავისუფლება; რათა ყველას შეეძლოს დაუბრკოლებლად ლაპარაკი და ყველაფერი გამოთქმა. რათა ნალაპარაკევი, გამოთქმული აზრი მთელ სახელმწიფოს მოეფინოს ყველამ გაიგოს, საჭიროა ბეჭდვის თავისუფლება. აი სწორედ მაშინ შეუძლიან ხალხს გაარჩიოს მტერ-მოყვარე. გაზეთების შექმნა წებობითვე ხალხს შეუძლიან თვალ-ყურად ადევნოს, თუ რას ლაპარაკობს და როგორ იცავს იმის ინტერესებს მისი წარმომადგენელი. თუ, ვინიცობაა, ამ წარმომადგენელში უმტყუნა ხალხს, მეორედ მას აღარ აირჩევენ ზოგიერთმა წერა-კითხვაც არ იცის და

უიციის, ყველაფერს ვერ მიხვდება. ამის-
ვის საჭიროა, უფლება ჰქონდეთ, საცა სურთ
რამდენიც სურთ, შეიკრიბნენ და უკეთ
მოარკვიონ თავიანთი საჭიროება და ფიქრი.
უიძლება ადამიანმა ძალიან კარგადაც შეი-
ნოს თავისი საჭიროება, ამ საჭიროების
აკმაყოფილების საშუალებაც გამოსძებნოს,
გერამ ერთი ვერაფერს გახდება; ამიტომ
საჭიროა, შეკავშირდნენ, რათა საერთო ძალ-
ღონით სძლიონ მტერი. გერმანიაში და ევრო-
პის სხვა სახელმწიფოებში უკვე არსებობს
შეთავა კავშირები, რომელთაც თავიანთი
სხეთები აქვთ, ბეჭდავენ წიგნებს. ამ გაზე-
რებსა და წიგნებში სწერენ თავიანთ საჭი-
როებაზე, თავიანთ მტერზე და ამ მტერთან
რძობლაზე.

კაპიტალისტებთან საბრძოლველად ყვე-
ლაზე უფრო გავრცელებული იარაღი გა-
ფიცვაა. ამიტომაც ხალხის წარმომადგენლნი
წინარეს ყოვლისა სცდილობენ გამოსცენ
ანონი გაფიცვის თავისუფლების შესახებ.

გერმანიაში მინისტრები და მოხელენი
შირად არღვევენ კანონს. საჭიროა, მუშებს
ა გლეხებს შეეძლოთ მათი სამართალში
დაცემა; ცხადია, თუ მოსამართლენი მიკერ-
ებით გაარჩევენ საქმეს, მოხელეთათვის და

პოლიციისათვის კანონის დარღვევა აღვილი
იქნება. რათა მინისტრებს და მოხელეთ პა-
სუხის მგებლობის შიში ჰქონდეთ, საჭიროა,
რომ სამართალი ერთნაირი იყოს ყველასათვის,
როგორც ხალხისათვის ისე მათთვის. რათა ყვე-
ლა მოქალაქეს შეეძლოს თავისუფლად ლა-
პარაკი, წერა, ერთად შეკრება და საკანონ-
მდებლო კრებაში მონაწილეობის მიღება,
საჭიროა პიროვნების თავისუფლება და ხელშეუ-
ხებლობა. გერმანიაში, მაგალითად, პოლი-
ციას თავის ნებით, სასამართლოს ნება-დაურ-
თველად, არ შეუძლიან ვისიმე დაპატიმრება
სწორედ ამისთანა თავისუფალ საკანონმ-
დებლო კრებით გერმანელი მუშები და გლე-
ხები თანდათან აუმჯობესებენ თავიანთ ნივ-
თიერ მდგომარეობას, იძენენ სამეცნიერო
და პოლიტიკურ ცოდნას, პროლეტართა
ერთ უზარმაზარ კავშირად ერთდებიან, და
ძალას იკრეფენ მომავალ ბრძოლისათვის,
როდესაც უნდა მოიპოვონ საუკეთესო წეს-
წყობილება და წმინდა თავისუფლება!

მთარგმნელის უენიუვნები:

ადმირალი — ამირბარი — საზღვაოსნო ჯარ-ბო-
მალდების გამგე, ან ზღვაოსანთ უფროსი.

ინტერესი — სარგებლობა, სარგო, მოგება.

კაპიტალისტი — დიდი ფულის, შეძლების პა-
ტრონი; მდიდარი.

კლასი — წოდება, ხარისხი.

კომისია — ამორჩეულ პირთა კრებული, რომელსაც რაიმე საქმის განხილვა აქვს მინდობილი.

მარშალი — უმაღლესი სამხედრო პირი.

მინისტრი ფინანსთა ანუ ფინანსთა მინისტრი უმაღლესი სახელმწიფო მოხელე, ვეზირი, რომელსაც აბარია სახელმწიფოს შემოსავალ-გასავლის, სესხისა და, საზოგადოთ, ფულის საქმის გამგეობა.

პარლამენტი — ხალხის წარმომადგენლობა. იყოფა ჩვეულებრივ ორ პალატათ: ქვემო პალატა ანუ დეპუტატთა (წარმომადგენელთა) პალატა. ქვემო პალატაში წარმომადგენელთ თვით ხალხი ირჩევს. ზემო პალატაში წარმომადგენელთ ირჩევენ მდიდრები. წარმომადგენელნი ამ პარლამენტში კანონებს იხილავენ; აწესებენ ახალს და აუქმებენ ძველს; იხილავენ და ამტკიცებენ სახელმწიფო შემოსავალ-გასავლის ანგარიშს, ვარაუდს.

პროცენტი—ნათაენი, სარგებელი. მეასედი. მაგ. ხუთი პროცენტი არის ასზე ხუთი. პროცენტის აღსანიშნავად ამ ნიშანს ხმარობენ $\%$. მაგალითად, ხუთი პროცენტი ასე იწერება 5 $\%$. ექვსი—6 $\%$ შვიდი—7 $\%$ და სხვა.

რესპუბლიკა—სახელმწიფოს ისეთი წესწყობილება, როდესაც ქვეყნის სვე-ბედის გამგე ერთი კაცი კი არ არის, არამედ მთელი ხალხი. დიდ სახელმწიფოებში, საცა მრავალი მცხოვრებია და სახელმწიფო საქმეების გადასაწყეტად ყველა ერთად ვერ შეიკრიბება, სახელმწიფო საქმეებს განაგებენ ხალხის მიერ არჩეული სანდო კაცები—წაუმომადგენელნი. მართვა გამგეობის ამისთანა წესს ჰქვია წარმომადგენლობითი დემოკრატიული (ხალხური) რესპუბლიკა.

ფლოტი—ფლოტი არის ორ გვარი: სავაჭრო და სამხედრო. სავაჭრო ფლოტში ის გემებია, რომლითაც საქონელი დააქვთ და ხალხი გადაყავთ—გადმოჰყავთ; სამხედროში—რომელზედაც მეომარნი ზღვაოსანნი არიან.

33
3 145